

ბიზნეს-ინჟინერინგი განათლებისა და ფლიქოლოგიაში

ლექსიკის სწავლების მეთოდოლოგია აზერბაიჯანელებში სტუდენტებისათვის

ჰასრატ ჰასრატოვი

ფილოლოგიის დოქტორი

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

საქართველო მუდამ იყო მრავალეთნიკური ქვეყანა და დღემდე ასე გრძელდება. ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაცია საზოგადოებაში კი ჩვენი სახელმწიფოს ერთ-ერთი მთავარი მისიაა. სოციალურ-უმცირესობების ინტეგრაციისათვის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სახელმწიფო ენის ბარიერის დაძლევაა, „ქართულ ენაში მომზადების პროგრამა“ კი, დიდი როლს ასრულებს ამ საქმის სრულყოფილად წარმართვისათვის. სამოქალაქო ინტეგრაციის ერთ-ერთი ყველაზე სერიოზული გამოწვევაა ეროვნული უმცირესობების მიერ სახელმწიფო ენის არცოდნა, რაც მნიშვნელოვნად აფერხებს მათ სრულფასოვან მონაწილეობას ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ეთნიკური უმცირესობების სოციალიზაციის პროცესი სხვა დანარჩენთან ერთად უპირველეს ყოვლისა მოიცავს სახელმწიფო ენის სწავლების ხელშეწყობას.

VOCABULARY TEACHING METHODOLOGY FOR AZERBAIJANI STUDENTS

Hasrat Hasratov,
Doctor of Philology
GTU Associate Professor

ABSTRACT

One of the gravest challenge of the civil integration is the ignorance of the state language from the side of the national minorities which meaningfully hinders their participation in the economic, political and social affairs of the country. The socialization process of the ethnical minorities, in the first place includes promoting teaching the state language within the other aspects. Georgia has always been a multiethnic country and still is. And social integration of the ethnic minorities is the main mission of our country. One of the most important aspects for their integration in the community is to overcome the lingual barrier, and „Georgian language training program “ plays a great role in terms of successfully operating the matter.

* * * *

საქართველოში ეთნიკური უმცირესობების განსახლების ორი ტიპია: დისპერსული და კომპაქტური. კომპაქტური დასახლებები ძირითადად ქვემო ქართლსა და სამცხე-ჯავახეთშია, სადაც ძირითადად აზერბაიჯანელები და სომხები ცხოვრობენ. აზერბაიჯანელები ქვემო ქართლის მოსახლეობის 45%-ს შეადგენენ, მარნეულში - 83.1%-ს, დმანისში - 66.7%-ს, ბოლნისში - 66%-ს, გარდაბანში - 43.7%-ს (ეთნიკური უმცირესობების სამოქალაქო ინტეგრაციის პოლიტიკის ანალიზი; 2008). 14 „ქვემო ქართლის მოსახლეობის აბსოლუტურმა უმრავლესობამ არ იცის ქართული ენა. რუსულმა კი, რომელიც საბჭოთა პერიოდში სხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან კომუნიკაციის ერთადერთი ენა იყო, 1990-იან წლებში, მნიშვნელოვნად დაკარგა საკომუნიკაციო ენის ფუნქცია. განათლების სისტემაში წლების განმავლობაში არსებული ხარვეზების გამო, ადგილობრივი მოსახლეობა მხოლოდ აზერბაიჯანულად საუბრობს და სხვა ეთნოსების წარმომადგენლებთან ურთიერთობისათვის არათუ ქართულს, უკვე რუსულ ენასაც ვეღარ იყენებს. 1990-იანი წლებიდან მოყოლებული ქართული ენის შესწავლის საკითხი ინტეგრაციის პოლიტიკის მთავარი ამოცანა იყო, თუმცა სახელმწიფოს მხრიდან საამისოდ გადადგმული ნაბიჯები მოკრძალებული და არაეფექტიანი აღმოჩნდა. ქართული ენის შესწავლის თვალსაზრისით, განათლების სისტემაში განხორციელებული რეფორმები მათ შორის „ქართულ ენაში მომზადების სახელმწიფო პროგრამა“ გამოიღებს დადებით შედეგს და ქართული ენის არცოდნის გამო აზერბაიჯანელები, რომლებსაც უმაღლესი განათლების მიღება სურთ აღარ წავლენ აზერბაიჯანში სასწავლებლად. სახელმწიფო ენის არცოდნის გამო მოსახლეობისათვის მიუწვდომელია ქართულენოვანი საინფორმაციო საშუალებები... რის გამოც ქვემო ქართლის აზერბაიჯანელები უფრო უცხოურ (ძირითადად აზერბაიჯანულ, თურქულ, რუსულ) მედიასაშუალებებზე არიან ორიენტირებულნი. საქართველოში სუსტად არის განვითარებული აზერბაიჯანულენოვანი მედია. ქვემო ქართლში არსებულ ტელევიზიათა გადაცემები მცირე არეალზე ვრცელდება და თანაც შეფერხებული. სუსტად არის განვითარე-

ბული აზერბაიჯანულენოვანი ბეჭდვითი მედიაც... ხშირად ქვემო ქართლის მოსახლეობა უკეთ არის ინფორმირებული აზერბაიჯანში მიმდინარე პროცესების შესახებ, ვიდრე საქართველოში არსებული ვითარების თაობაზე. აზერბაიჯანელთა თვითმყოფადობისა და კულტურის შენარჩუნებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საქართველოში მოქმედი აზერბაიჯანულენოვანი სკოლები, აზერბაიჯანული კულტურის სახლი, ფოლკლორული ანსამბლები, და სხვ.

გააზრებული კითხვა და წერა ძირითადად ლექსიკურ მარაგზეა დამოკიდებული. გაგება-გააზრებასთან დაკავშირებული პრობლემების უმთავრესი მიზეზი, სწორედ ლექსიკური მარაგის სიმწირეა. სიტყვების ცოდნა მჭიდროდ უკავშირდება აკადემიურ წარმატებას ყველა საგანში, ვინაიდან მდიდარი ლექსიკური მარაგის მქონე სტუდენტი უფრო სწრაფად და უკეთ იგებს ახალ ცნებებს, აზრებსა და იდეებს, ვიდრე მწირი ლექსიკური მარაგის იმედად დარჩენილი.

ლექსიკის გამდიდრებაზე ორიენტირებული აქტივობები ეხმარება სტუდენტებს იმ სიტყვათა ათვისებაში, რომლებიც ყოველდღიურ ცხოვრებაში იშვიათად ან საერთოდ არ ხვდებათ. სიტყვების სხვადასხვა სავარჯიშოსა და მრავალფეროვან კონტექსტში გამოყენების აქტივობებს გაცილებით უკეთესი შედეგი აქვს, ვიდრე თვით ამ სიტყვების ან მათი განმარტებების დახეპირებას.

გთავაზობთ პრაქტიკაში ნაცად, შედეგზე ორიენტირებულ აქტივობებს, რომლებიც ეფექტურად დაეხმარა ჩემს სტუდენტებს ლექსიკური მარაგის გამდიდრებაში და საჭიროებისამებრ მათ აქტიურ გამოყენებაში:

სიტყვების აწყობა

წყვილებს/ჯგუფებს ვურიგებ შერჩეულ სიტყვებს და ვთხოვ, დროის გარკვეულ მონაკვეთში, სიტყვის შემადგენელი ასოებით მოიფიქრონ და დაწერონ რაც შეიძლება მეტი სიტყვა. იმარჯვებს ის წყვილი/ჯგუფი, ვინც, კონკრეტულ დროში, ყველაზე მეტ სიტყვას მოიფიქრებს.

დაკარგული სიტყვები

შესასწავლი ტექსტის დასაწყის აბზაცს სპეციალურად ვაკლებ რამდენიმე სიტყვას და ვაძლევ სტუდენტებს შესავსებად. პირველ ეტაპზე ვურიგებ აბზაცში ჩასასმელ სიტყვებს სინონიმთა წყვილებით და ვაძლევ უფლებას, მათგან შეარჩიონ ყველაზე შესაფერისი. შემდეგ ეტაპზე, თვითონ უნდა მოიფიქრონ აბზაცში ჩასასმელი საჭირო სიტყვები.

დღის სიტყვა

ვარჩევთ ერთ-ერთ სიტყვას, რომელსაც დღის განმავლობაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა. ჩემი თხოვნით, სტუდენტები ჩამოთვლიან „დღის სიტყვის“ რაც შეიძლება მეტ ენობრივ და შინაარსობრივ მახასიათებელს: რამდენმარცვლი-

ანია, რამდენ ასოს შეიცავს, რომელი ასოები მეორდება, ხმოვანზე იწყება, თუ თანხმოვანზე, ხომ არ შეიცავს სხვა სიტყვას/სიტყვებს, რა კითხვა დაესმის, რას გამოხატავს, რა არის, რას გვახსენებს, რას უკავშირდება, როგორია, სად გვხვდება, რა ფერია, მისი მსგავსი/საპირისპირო სიტყვა, წინადადება ამ სიტყვის გამოყენებით;

აბა, გამოიცანი

წყვილებს/ჯგუფებს ვურიგებ სუფთა ბარათებს და ვთხოვ, ერთ-ერთმა დაწეროს იმ დღეს ლექციაზე შესწავლილი, მისთვის სასურველი სიტყვა. შემდეგ გადააბრუნოს ბარათი, მიუბრუნდეს მეწყვილეს და დაუსახელოს ამ სიტყვის მახასიათებლები. რომელი წყვილიც/ჯგუფიც უფრო სწრაფად გამოიცნობს, ის არის გამარჯვებული; მერე ცვლიან როლებს და აგრძელებენ სიტყვების გამოცნობას.

სინონიმების ბანქო

წინასწარ ვამზადებ „ბანქოს“ დასტას – ბარათების წყვილებს სინონიმური სიტყვებით. თითო ბარათზე წერია სინონიმური წყვილის მხოლოდ ერთი სიტყვა. ვათამაშებ ორ სტუდენტს. (ან ორ ჯგუფს). ბანქოს ნახევარს მე ვიტოვებ, ნახევარს კი ვუნაწილებ სტუდენტებს. ვიღებ ჩემი დასტიდან ერთ ბარათს და ვასახელებ მასზე დაწერილ სიტყვას. მოსწავლეები ეძებენ მის სინონიმს თავიანთ ბარათებში. სწორად პოვნის შემთხვევაში, ორივე ბარათი მპოვნელს რჩება. გამარჯვებულია ის, ვინც ყველაზე მეტ „ბანქოს“ მოაგროვებს.

სიტყვების გროვა

ლექციის მიზნის შესაბამისად, წინასწარ ვარჩევ სიტყვებს, ვწერ ბარათებზე და უწესრიგოდ მომოვფანტავ მაგიდაზე. შემდეგ სტუდენტებს ვაძლევ მიზნიდან გამომდინარე დავალებებს და განვსაზღვრავ დროს. ისინი აკვირდებიან სიტყვების გროვას და ეძებენ ჩემ მიერ მითითებული დავალების შესაბამის სიტყვებს. მაგალითად: მოძებნონ საგნის, მოქმედების, რაოდენობის, ნიშან-თვისების გამომხატველი სიტყვები, გრძნობების, ფერების, სხვადასხვა საგნობრივი კატეგორიების აღმნიშვნელი სიტყვები და ა.შ. დასაწყისში ვთხოვ სიტყვების მოძებნას მხოლოდ ერთი მახასიათებლის მიხედვით; შემდეგ კი ვართულებ დავალებას: ვავალებ იპოვონ და ცალ-ცალკე სხვადასხვა სეგტში ჩამოწერონ სიტყვები კატეგორიების მიხედვით.

წინადადების განვრცობა

ბარათებზე ვწერ კითხვებს: **სად? როდის? როგორ? როგორი? რატომ? რისთვის?** და მაგიდაზე ვალაგებ გადაბრუნებულად; შემდეგ სტუდენტებს ვურიგებ ბარათზე დაწერილ მარტივ წინადადებას. (მაგალითად- **დედამ წამიყვანა.**) სტუდენტები რიგ-რიგობით იღებენ ბარათს მაგიდიდან და რა კითხვაც შეხვდებათ, იმის მიხედვით განავრცობენ წინადადებას. მომდევნო ეტაპზე დავალებას ვართულებ და მოსწავლეებს უწევთ ბარათებზე დაწე-

რილი კითხვების მიხედვით წინადადების განვრცობა. მაგალითად, ეს მარტივი წინადადება, სავარაუდოდ, ასეთ სახეს მიიღებს:

გუშინ დედამ, გამოჯანმრთელებული, სიხარულით წამიყვანა კინოში, ახალი ფილმის სანახავად.

● **ფანტაზიორები და რეალისტები (უცნაური წინადადებები)**

სტუდენტებს ვყოფ წყვილებად/ ჯგუფებად. ერთს ვარქმევ „ფანტაზიორებს“, მეორეს- „რეალისტებს“. ვურიგებ მათ ბარათებს ერთნაირი სიტყვებით. ფანტაზიორები ამ სიტყვების გამოყენებით ადგენენ უცნაურ, აბსურდულ წინადადებებს, რეალისტები- ჩვეულებრივ, რეალური შინაარსისას. წინადადებების წარდგენისას, მოსწავლეები მსჯელობენ მათ შესახებ. მაგალითად: სიტყვა: **კუზი**.

„რეალისტები“ - აქლემს უდაბნოს პირობებთან შეგუებაში კუზი ეხმარება.

„ფანტაზიორები“ - კურდღელმა კუზში აგურები ჩაილაგა და გაფრინდა.

ისინი ამ წინადადებებს ერთმანეთის გვერდით აკრავენ დაფაზე. შემდეგ მსჯელობენ მათ შესახებ.

სიტყვების ბანკი

პატარა ყუთებს გავუკეთებ წარწერები: „ნივთები“, „ბოსტნეული“, „ფრინველები“, „სასწავლო ნივთები“ და ა.შ. გაკვეთილებზე შესწავლილ ახალ ლექსიკურ ერთეულებს მოსწავლეები წერენ ბარათებზე და ანაწილებენ შესაბამის ყუთში. ასე იქმნება „სიტყვების ბანკი“, რომელსაც, საჭიროებისამებრ, ვიყენებ სხვადასხვა აქტივობებისათვის. მაგალითად:

● ცხოველების ყუთიდან ამოიღე ერთი ბარათი და ისაუბრე ცხოველზე, რომლის სახელიც ბარათზე წერია. როგორია გარეგნულად, თვისებებით, სად ბინადრობს; რა ზღაპარი ან მოთხრობა წავიკითხავს მის შესახებ და ა.შ.

● ნივთების ყუთიდან ამოიღე ერთი ბარათი და ისაუბრე ნივთზე, რომლის სახელიც ბარათზე წერია. რაში გამოიყენება, სად გინახავს, შენ თუ გაქვს შინ, აღწერე, როგორია და ა. შ.

● ნებისმიერი ყუთიდან ამოიღე ერთი ბარათი, განმარტე მასზე დაწერილი სიტყვა, მისი გამოყენე-

ბით შეადგინე წინადადება ან რაიმე სახის ტექსტი (ამბავი, რეკლამა, ზღაპარი, წერილი და ა.შ)

წაშლელ სიტყვა

დაფაზე ორ სვეტად ვწერ ტექსტიდან წინასწარ შერჩეულ სიტყვებს.

სტუდენტები გამომყავს წყვილებად, ჩემი მითითებით, თავიანთი სვეტიდან კითხულობენ თითო-თითო სიტყვას და თუ სწორად განმარტავენ, შლიან. გამარჯვებულია ის, ვინც მეტ სიტყვას წაშლის.

ლექსიკაზე მუშაობა უწყვეტი პროცესია. სტუდენტებზე ჩემი ხანგრძლივი დაკვირვების საფუძველზე შემიძლია დავასკვნა, რომ ისინი უკეთ აცნობიერებენ და ადვილად იმახსოვრებენ სიტყვის მნიშვნელობას, თუ გაცნობიან მის სინონიმებს, ანტონიმებს, გაიაზრებენ სხვადასხვა მახასიათებლის მიხედვით. სიტყვების დამახსოვრების ხარისხს განსაკუთრებით ზრდის აქტივობებში თამაშის ელემენტების შეტანა. ამ დროს იზრდება სტუდენტთა ინტერაქცია და შესასწავლ სიტყვებზე ფოკუსირებაც ძალდაუტანებლად ხდება. ახალი სიტყვების სტუდენტის აქტიურ ლექსიკაში დასამკვიდრებლად, არ კმარა მარტო ზეპირი სავარჯიშოების შესრულება, პარალელურად, აუცილებელია მათი გამოყენება წერით დავალებებზე მუშაობისას, რათა მათ მეხსიერებაში მოხდეს სიტყვის ვიზუალური ხატის დამახსოვრებაც. ზეპირი და წერითი აზროვნების სინთეზურად სტიმულირება, მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს მოსწავლეთა ლექსიკური მარაგის გამდიდრებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. „ეთნიკური უმცირესობების სამოქალაქო ინტეგრაციის პოლიტიკის ანალიზი“, ბტკ-პოლიტიკის კვლევის ჯგუფი, ეთნიკური უმცირესობის პროგრამა, თბილისი, 2008;
2. „ქართულის, როგორც უცხო ენის სწავლების მეთოდიკა“, თბილისი, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, ელ.ვერსია <http://www.geofl.ge/#!/pagemetodic>
3. სასწავლო – მეთოდოლოგიური რესურსების კრებული: „კითხვისა და წერის სწავლება